

ВІД ІСТОРИЧНИХ ПЕРЕДУМОВ ДО СУЧАСНИХ ПРАКТИК: ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Линдіна Євгенія Юрївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
декан факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Бердянського державного педагогічного університету
ORCID ID: 0000-0002-4615-6807
Researcher ID: AAC-2718-2022

У статті детально розглядається історичний процес впровадження та розвитку інклюзивної освіти в Україні, з особливим акцентом на інтеграцію дітей з порушеннями мовлення у загальноосвітнє середовище. У статті підкреслюється важливість створення адаптованого освітнього середовища, яке враховує індивідуальні потреби та особливості кожної дитини, а також необхідність розробки індивідуалізованих навчальних планів. Аналізується роль логопедичної допомоги у підтримці дітей з мовленнєвими порушеннями, включаючи значення раннього виявлення та втручання, а також комплексний підхід до корекції та розвитку мовленнєвих навичок.

Автор вказує на необхідність професійної підготовки вчителів та фахівців, залучених до процесу інклюзивної освіти, щоб вони могли ефективно взаємодіяти з дітьми з різними освітніми потребами. Обговорюється важливість знання сучасних методик навчання, умінь адаптувати навчальний процес до індивідуальних потреб учнів, а також розуміння психологічних особливостей роботи з дітьми, які мають порушення мовлення. Стаття також звертає увагу на історичні аспекти розвитку інклюзивної освіти в Україні, включаючи етапи її впровадження та основні виклики, з якими зіткнулася система освіти на шляху до інтеграції дітей з особливими освітніми потребами. В статті наголошується на необхідності створення ефективного системи підтримки, яка об'єднує зусилля вчителів, батьків, фахівців та громадськості, для створення інклюзивного та підтримуючого освітнього середовища.

Висвітлюються шляхи оптимізації освітнього процесу, спрямовані на підвищення ефективності інклюзивної освіти, включаючи адекватне фінансування, законодавчу підтримку, та розвиток відкритого діалогу між всіма зацікавленими сторонами. Ці шляхи мають на меті не тільки поліпшення якості освіти для дітей з порушеннями мовлення, але й створення умов для їх повноцінної соціалізації та інтеграції у суспільство. Стаття закликає до подальшого дослідження в області спеціальної освіти, щоб визначити найбільш ефективні підходи та стратегії для задоволення освітніх потреб усіх дітей.

Ключові слова: порушення мовлення, навчання та виховання, передумови, спеціальна освіта, інклюзія, логопедія.

Lyndina Evgenia. From historical preconditions to modern practices: integrating children with speech impairments into the general educational environment

The article thoroughly examines the process of implementing and developing inclusive education in Ukraine, with a special focus on the integration of children with speech impairments into the general educational environment. The authors emphasize the importance of creating an adapted educational environment that takes into account the individual needs and characteristics of each child, as well as the necessity of developing individualized education plans. The role of speech therapy support for children with speech impairments is analyzed, highlighting the significance of early detection and intervention, and a comprehensive approach to the correction and development of speech skills.

The authors point out the need for professional training of teachers and specialists involved in the inclusive education process to enable them to effectively interact with children with various educational needs. The importance of knowledge of modern teaching methodologies, the ability to adapt the teaching process to individual needs of students, and an understanding of the psychological characteristics of working with children with speech impairments are discussed.

The article also addresses the historical aspects of the development of inclusive education in Ukraine, including the stages of its implementation and the main challenges faced by the education system on the path to integrating children with special educational needs. It emphasizes the necessity of creating an effective support system that combines the efforts of teachers, parents, specialists, and the community to create an inclusive and supportive educational environment.

Ways to optimize the educational process aimed at enhancing the effectiveness of inclusive education are illuminated, including adequate funding, legislative support, and the development of an open dialogue among all interested parties. These approaches aim not only to improve the quality of education for children with speech impairments but also to create conditions for their full socialization and integration into society. The article calls for further research in the field of inclusive education to identify the most effective approaches and strategies to meet the educational needs of all children.

Key words: speech disorders, education and upbringing, preconditions, special education, inclusion, speech therapy.

Вступ. Зростання кількості дітей з особливими освітніми потребами все більше актуалізує необхідність запровадження практики інклюзивної освіти для навчання та виховання таких осіб в Україні. В умовах

сьогодення прагнення суспільства змінити ситуацію в освіті та вихованні дітей із порушеннями мовлення на краще зазнає суттєвих змін. Ухвалені на державному рівні відповідні нормативно-правові акти (Концепція

розвитку інклюзивної освіти МОН України від 01.10.2010 № 912; Конвенція про права осіб з інвалідністю тощо), які закріплюють створення системи інклюзивної освіти, дають можливість комплексно розв'язувати порушені проблеми.

Питанням вивчення передумов виникнення та практики навчання й виховання осіб із особливими освітніми потребами присвятили свої праці втчизняні та закордонні дослідники В. Синьов, О. Боряк, Т. Voropayeva та інші. Вивченням історії становлення та розвитку навчання й виховання дітей та дорослих з порушеннями в розвитку займалися Віт. Бондар, В. Золотоверх, М. Супрун, О. Таранченко, С. Федоренко, В. Шевченко та інші. Надання професійної корекційної допомоги особам з особливими освітніми потребами, в тому числі дітям з порушеннями мовлення, вивчали Т. Берник, В. Гладуш, Л. Одинченко, О. Потапенко та інші.

Порушення мовлення варіюються від легких ступенів проявів (наприклад, помилки у вимові звуків при нормальному розвитку основних компонентів мовленнєвої діяльності) до глибоких (тяжких) порушень мовлення, які впливають на вербальну комунікацію та на різні аспекти інтелектуального розвитку. Значна кількість мовленнєвих розладів призводить до специфічних труднощів у навчанні.

Важливо акцентувати увагу на необхідності дослідження історичного досвіду з метою покращення навчання та виховання осіб з порушеннями мовлення і вирішення цих проблем в сучасному науковому контексті. Це дозволяє нам глибше розуміти еволюцію підходів та методів у роботі з такими особами, а також використовувати здобуті знання для розвитку сучасних стратегій і підходів до їх освіти та виховання. Попередні дослідження в історичному контексті можуть служити цінним джерелом для рекомендацій та подальшої практики та наукових досліджень у цій сфері.

Метою статті є аналіз передумов виникнення та розвитку практик навчання і виховання дітей з порушеннями мовлення в рамках інклюзивної освіти в Україні; виявлення ключових аспектів і викликів, що стоять перед освітньою системою у забезпеченні доступності та ефективності навчання для дітей із порушеннями мовлення.

Матеріали та методи. Під час дослідження було здійснено аналітичний огляд літератури – систематизація й аналіз наукових досліджень, статей та публікацій зі спеціальної освіти й інклюзивної освіти. Пошук проводився в різних базах даних, з використанням ключових слів, пов'язаних з історією спеціальної освіти, логопедією, порушеннями мовлення та інклюзивною освітою. Цей методологічний підхід дозволив зібрати та аналізувати відповідні наукові роботи, щоб виявити ефективні практики навчання та виховання дітей з мовленнєвими порушеннями.

Результати. Протягом останніх років в Україні спостерігається збільшений інтерес до практики навчання осіб із порушеннями мовлення. Інклюзивна освіта надає право на отримання освіти кожному, незалежно від того, чи відповідає він стандартам традиційної

шкільної системи. Цей підхід до освіти визнаний як найбільш гуманний та ефективний і має підтримку міжнародної спільноти.

Згідно з науковими дослідженнями і педагогічними концепціями, інклюзивна освіта є важливим кроком у розвитку сучасної освіти. Вона базується на принципах рівності, справедливості та індивідуального підходу, а також сприяє соціальній інтеграції осіб з порушеннями мовлення та інших освітніх потреб. Наукові дослідження в області інклюзивної освіти в Україні допомагають розробляти кращі методики та підходи до навчання осіб з особливими потребами та сприяють подальшому розвитку цієї галузі освіти в країні.

І. Дмитрієва визначає поняття «інклюзивна освіта» як забезпечення рівного доступу до освіти всім учням з урахуванням різноманіття особливих освітніх потреб та індивідуальних здібностей [6].

Сьогодні одним із пріоритетів соціальної політики України є створення умов для всебічного виховання й навчання дітей з порушеннями мовлення, що відповідають їхньому стану й здоров'ю. У нашій країні інклюзивна освіта – це принципово нова система, в якій учні та вчителі працюють заради спільної мети – доступної та якісної освіти для всіх дітей без винятку, в той час як у всьому світі така освіта практикується вже давно.

Ідеї інклюзивної освіти зародилися далеко на Заході, об'єднавши багато країн і, пройшовши довгий шлях, наближаються до кордонів України. Однією з перших передумов виникнення й розвитку інклюзивної освіти в Україні є законодавча база: в 1948 році на третій сесії Генеральної Асамблеї ООН резолюцією 217 А (III) була ухвалена Загальна декларація прав людини, яка в статті 26 закріплює право всіх на обов'язкову початкову освіту, «доступну для всіх на основі здібностей» [13].

У 1959 році Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй Резолюцією 1386 (XIV) ухвалила Декларацію прав дитини, в якій закріплено Принцип 7 «Дитина має право на освіту... Їй має бути забезпечена освіта, яка повинна сприяти її загальному культурному розвитку й завдяки якій вона може розвивати, на основі рівності можливостей, свої здібності, особистий розум і почуття моральної та соціальної відповідальності й стати корисним членом суспільства». У 1960 році була ухвалена Конвенція ЮНЕСКО про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти; у 1971 році – Декларація ООН про права осіб з інтелектуальними порушеннями, яка проголошує право кожної людини з таким відхиленням на «освіту, професійну підготовку, реабілітацію і захист, щоб вона могла розвивати свої здібності в найповнішому обсязі».

У 1982 році була ухвалена Всесвітня програма дій для людей з інвалідністю: «Створення рівних можливостей означає процес, за допомогою якого загальні соціальні системи, такі як ... доступ до освіти і ... стають доступними для всіх». У 1994 році під егідою ЮНЕСКО відбулася Всесвітня конференція з питань освіти осіб з особливими потребами, на якій було введено в міжнародний обіг термін «інклюзія» і проголошено принцип інклюзивної освіти.

Інклюзивна освіта означає не тільки активне включення і участь дітей та молоді з особливими освітніми потребами в навчальному процесі загальноосвітніх шкіл, але більшою мірою перебудову всього процесу масової освіти як системи для задоволення освітніх потреб усіх дітей.

Ж. Ковальчук у своїх працях відмічала, що часте реформування та постійні динамічні зміни в системі спеціальної освіти України активно сприяють тому, що все більш актуальним стає вивчення історичних витоків навчання та виховання осіб з порушеннями психофізичного розвитку, становлення та розвитку спеціальної освіти, підготовки вищими навчальними закладами спеціалістів в галузі спеціального навчання та виховання, і як один з провідних напрямів – наукової діяльності професорсько-викладацького складу вищих педагогічних навчальних закладів в галузі спеціальної освіти [7].

Таким чином, поява нормативно-правових актів за кордоном сприяла формуванню та вдосконаленню правової бази інклюзивної освіти та осіб з порушеннями мовлення в Україні. Створення та розвиток такої нормативно-правової бази у світі пов'язані з гуманізацією суспільства, переосмисленням суспільством і державою свого ставлення до людей з інвалідністю, з визнанням не тільки рівності їхніх прав, а й обов'язку надавати цим людям рівні можливості в різних сферах життя, в тому числі і в освіті.

Тому інклюзивний підхід до освіти за кордоном переслідується найперше з гуманістичних міркувань, а вже потім з юридичних причин. В Україні порядок дещо інший. Оскільки інклюзія – поняття соціальне й гуманістичне, то наступною умовою виникнення й розвитку інклюзивної освіти в Україні є соціальна: небажання батьків визнати, що їхня дитина не така, як усі, й ізолювати її від суспільства. З цієї причини спеціальна освіта відкидається багатьма батьками дітей з порушеннями мовлення, особливими освітніми потребами, оскільки вона передбачає, що є людина, яка відрізняється від усіх інших, і що є нормальне суспільство, і що ця людина з особливими потребами повинна бути якось інтегрована в це нормальне суспільство.

В. Бондар вважав, що під інклюзивним навчанням у загальноосвітніх навчальних закладах розуміється комплексний процес, який забезпечує рівний доступ до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їхнього навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на основі особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності цих дітей. Інклюзивне навчання у вищій школі (за аналогією із середньою освітою) розуміється як комплексний процес, що забезпечує студентам з інвалідністю рівний доступ до якісної вищої освіти шляхом організації навчання з урахуванням індивідуальних особливостей їх навчально-пізнавальної діяльності [2].

На протигагу цьому, інклюзивна освіта засвідчує те, що ми всі різні й кожен по-своєму особливий, але ми всі належимо до цієї особливої спільноти. І всі діти –

обдаровані. Освіта завжди була органічною частиною складних історичних процесів функціонування і розвитку культури в цілому.

Історія освіти для людей з особливими освітніми потребами в Україні пройшла довгий шлях від ізоляції до інклюзії, завдяки чому гуманізація суспільних відносин, визнання і повага до особистості кожної людини, закріплення права людей з інвалідністю на якісну загальну освіту, створення на цій основі правових і адміністративних норм, позитивний досвід західних країн з практикою інклюзивної освіти сприяють її розвитку в нашій країні. Таким чином, українська система освіти не стоїть на місці, а рухається в правильному, новому напрямку, заснованому на гуманістичних ідеях, правовій захищеності суспільства.

Значна кількість дітей з порушеннями мовлення здобуває дошкільну, початкову, загальну середню освіту в державних та комунальних загальноосвітніх навчальних закладах за умови, що паралельно з навчанням у загальноосвітньому закладі вони отримують логопедичну допомогу в дошкільному закладі або початковій школі. У таких випадках вони отримують повну інклюзію (навчання на загальних засадах та усунення мовленнєвих порушень); навчання за частково адаптованою програмою з постійною підтримкою вчителя-логопеда.

Діти з порушеннями мовлення є найчисленнішою категорією дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Організація ефективної логопедичної допомоги неможлива без ретельної та всебічної діагностики, спрямованої на виявлення індивідуальних особливостей дитини та визначення характеру порушення мовленнєвого розвитку, його структури та проявів. Планування занять з дітьми з порушеннями мовлення безпосередньо орієнтується на показники розвитку, виявлені під час обстеження. Тому діагностика є першим етапом у системі логопедичної роботи [1].

Порушення мовленнєвого розвитку дітей негативно впливають на всі психічні процеси в сенсорній, інтелектуальній, афективній та вольовій сферах, а також на регуляцію. Деякі мовленнєві порушення можуть бути тяжкими й зачіпати всі компоненти мовленнєвої системи, інші – обмеженими й мінімальними, наприклад, лише на фонетичному рівні мовлення (у разі помилок у вимові окремих звуків), і зазвичай не впливають на мовленнєву діяльність у цілому. Однак у значній частині школярів спостерігаються особливості мовленнєвої поведінки – незацікавленість у вербальних контактах, невміння орієнтуватися в ситуації спілкування, а в разі тяжких мовленнєвих порушень – негативізм і серйозні труднощі в мовленнєвій комунікації.

Соціальний розвиток більшості дітей з порушеннями мовлення не є повноцінним через недостатнє оволодіння мовленнєвою поведінкою та невміння обирати комунікативні стратегії й тактики для вирішення проблемних ситуацій.

Більшість дітей з порушеннями мовлення не можуть завершити навчання без своєчасної логопедичної допомоги. Багато з них також потребують медичної, психологічної та педагогічної підтримки. Завдання виявлення

та усунення порушень у мовленнєвому та комунікативному розвитку дітей виконують логопеди.

Метою їхньої роботи є створення умов, що сприяють діагностиці та подоланню порушень мовленнєвого розвитку, а також подальшому вдосконаленню навичок усного та писемного мовлення дітей для успішного засвоєння програм дошкільної або загальної середньої освіти. Зміст професійної діяльності логопеда включає діагностичну, корекційно-розвивальну, організаційно-методичну, консультативно-педагогічну та профілактичну роботу.

О. Борjak зазначала, що мовлення кожної людини є індивідуальним і відображає її ставлення до навколишнього середовища. Навколишнє середовище має значний вплив на індивідуальність мовлення. Люди різного соціального статусу, які виростили в різних культурних, у тому числі мовних традиціях, використовують у спілкуванні особливі лексико-граматичні, інтонаційно-ритмічні та паралінгвістичні засоби, тому організація розвитку мовлення на комунікативній основі неможлива без соціально-особистісного підходу, тобто врахування особливостей особистості [3].

Найбільшою проблемою в спеціальній та інклюзивній освіті є проблема навчання дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Складність цієї проблеми визначається тим, що для цієї категорії дітей характерні різноманітні затримки психофізичного розвитку, які ускладнюють їхнє навчання й виховання, через що необхідно використовувати систему спеціальних освітніх форм, методів і засобів, спрямованих на подолання або пом'якшення таких недоліків [4].

До особливих освітніх потреб дітей з тяжкими порушеннями мовлення належать:

- необхідність збігу початку корекційно-розвивального навчання з моментом виявлення та ідентифікації порушення мовленнєвого розвитку дитини;
- організація ефективного середовища для збереження здоров'я та компенсації індивідуальних особливостей розвитку дитини;
- врахування етнокультурної ситуації розвитку дитини;
- покращення розвитку сенсорних, моторних та вищих психічних функцій, пов'язаних з мовленням;
- усунення неврологічних та психопатологічних порушень.

Важливість визнання та розуміння педагогами особливих освітніх потреб дітей з порушеннями мовлення значною мірою зумовлена тим, що останнім часом контингент дітей змінився як з точки зору їхнього мовленнєвого розвитку, так і рівня готовності до навчання [5].

Можна виділити дві основні тенденції у зміні контингенту дітей з мовленнєвими порушеннями. Однією з тенденцій є збільшення кількості дітей з мінімальними проявами мовленнєвого розладу до шкільного віку, що пов'язано зі своєчасним наданням логопедичної допомоги та використанням сучасних освітніх технологій. З іншого боку, можна побачити, що

збільшилася кількість дітей зі складною структурою мовленнєвих порушень, з тяжкими органічними порушеннями мовлення в поєднанні з порушеннями психофізичного розвитку.

Неоднорідність дітей із мовленнєвими порушеннями зумовлює необхідність враховувати спектр відмінностей у змісті шкільного навчання, що відповідає здібностям і потребам усіх категорій дітей. Багато мовленнєвих порушень спричиняють специфічні труднощі у навчанні, такі як неповне оволодіння читанням і письмом, орфографією та лічбою.

Мовленнєві порушення можуть викликати специфічні відхилення в інших вищих психічних функціях (увага, пам'ять, словесно-логічне мислення), негативно впливати на емоційно-вольову сферу, а також на особистість, що в цілому ускладнює картину мовленнєвої інвалідності дитини.

О. Таранченко зазначала, що навчальна діяльність дітей із тяжкими порушеннями мовлення характеризується уповільненим темпом сприйняття навчальної інформації, труднощами у встановленні асоціативних зв'язків між зоровим, слуховим та мовленнєво-моторним аналізаторами, труднощами в організації довільної діяльності, низьким самоконтролем та низькою успішністю. Все це може призвести до зниження мотивації дітей до навчання та недосягнення важливих цілей [10].

Для своєчасного врахування особливих освітніх потреб дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку необхідні такі передумови:

- раннє виявлення дітей групи ризику (у співпраці з фахівцями) та призначення логопедичної допомоги на етапі виявлення перших ознак порушень мовленнєвого розвитку;
- організація обов'язкового етапу логопедичної корекції відповідно до виявленого порушення до вступу до закладів загальної середньої освіти;
- наступність змісту і методів дошкільної та шкільної освіти й виховання, які мають бути спрямовані на нормалізацію або, наскільки це можливо, повне подолання порушень мовлення та розвитку особистості;
- забезпечення здобуття початкової освіти в закладі загального або спеціального типу відповідно до освітніх потреб учня та ступеня тяжкості його мовленнєвого розладу.

Висновки. Отже, вивчення історичного досвіду навчання та виховання осіб з порушеннями мовлення дозволило проаналізувати ці аспекти в сучасному науковому контексті з метою їх покращення. Дозволило глибше зрозуміти еволюцію підходів та методів у роботі з такими особами.

Аналіз літературних джерел показав, що комплексний підхід до навчання та виховання дітей з порушеннями мовлення є критично необхідним. Цей підхід має включати не лише адаптацію навчальних програм та методик, а й забезпечення кваліфікованої діагностики, раннього втручання та індивідуалізації навчання. Залучення батьків і забезпечення психолого-педагогічного супроводу є ключовими для успішної адаптації та інтеграції дітей у загальноосвітнє середовище. Таке середовище повинне

бути оснащене необхідними ресурсами, мати доступ до спеціалізованих навчальних матеріалів та обладнання, а також забезпечувати належний рівень комфорту та безпеки для всіх учасників освітнього процесу.

Подальші дослідження повинні зосередитися на вивченні довгострокових результатів різних інклюзивних практик, а також на розробці інноваційних методів навчання та виховання.

Література:

1. Баль Н. М. Актуальні проблеми діагностики мовленнєвих порушень у дітей. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2010. № 14. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=apko_2010_1_4
2. Бондар В. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти. *Дефектологія*. 2003. № 3. С. 2–5. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/02/Bondar-T.I.-Developing-the-inclusive-setting-in-higher-education-institutions-in-Ukraine.pdf>
3. Боряк О. В. До питання логопедичної роботи з дітьми з порушенням інтелектуального розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2014. № 27. С. 31–37. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nchnpu_019_2014_27_9
4. Вержиховська О. М. Теорія і спеціальна методика виховання дітей з вадами мовлення: Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута». 2013. 384 с. URL: https://k-psmpokr.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/10/%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0_%D0%A1%D0%9C%D0%92%D0%94%D0%97%D0%A2%D0%9F%D0%9C2017.pdf
5. Гаврилов О.В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі. Кам'янець-Подільський: Аксіома. 2009. 311 с. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/2003-p-zbirka.doc>
6. Дмитрієва І. В. Теоретичний аспект проблеми вивчення учнями спеціальної школи лінгвістичних категорій. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2012. № 22. С. 65–69 URL: <https://spp.org.ua/index.php/journal/article/download/204/186>
7. Ковальчук Ж.М. (2017) Становлення та розвиток спеціальної освіти в Україні: історичний огляд. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 33-32. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nchnpu_019_2017_33_8
8. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ Агентство Україна, 2019. 300 с.
9. Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. Ч. 2. Навчання і виховання дітей. К.: Видво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 224 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/3005/Myronova-S.P.-Korektsiina-psykhopedahohika.-Olihofrenopedahohika.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
10. Таранченко О.М., Найда Ю.М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник. (За загальною редакцією Колупасвої А.А.). Київ. Видавнича група «А.С.К.». 2012. 124 с. (Серія «Інклюзивна освіта»). URL: <http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/bitstream/123456789/1694/1/%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%20%D0%BC%D0%B5%D1%82%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%86%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf>
11. Шеремет М. К. Фізіологічні і психологічні передумови мовленнєвого розвитку дітей у нормі і патології. *Науковий часопис НПУ 451 імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. № 23. С. 299 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nchnpu_019_2013_23_89
12. Honchar, L., Derkachova, O., Shakhrai, V., Saienko, V., Hladoshchuk, O., & Voropayeva, T. (2021). Formation of psychological readiness of the teacher to implement information and communication technologies in professional activities. *International Journal of Education and Information Technologies*, 15(38), 364-371. DOI: 10.46300/9109.2021.15.38 URL: https://www.researchgate.net/publication/355520040_Formation_of_Psychological_Readiness_of_the_Teacher_to_Implement_Information_and_Communication_Technologies_in_Professional_Activities
13. Kolupayeva A., Taranchenko O., Danilavichute E. (2014), *Special Education Today in Ukraine*, in Anthony F. Rotatori, Jeffrey P. Bakken, Sandra Burkhardt, Festus E. Obiakor, Umesh Sharma (ed.) *Special Education International Perspectives: Practices Across the Globe (Advances in Special Education, Volume 28)* Emerald Group Publishing Limited, pp. 311–351 URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/159118818.pdf>
14. Oksana Boriak (2015). Language and Speech Functional System under Development Pathologies (Mental Retardation) *International Journal of Pedagogy Innovation and New Technologies*, Vol. 2, № 1, pp. 69–75. URL: <http://www.ijpint.com>

References:

1. Bal, N. M. (2010). Aktualni problemy diahnostryky movlenniievkykh porushen u ditei [Current problems of diagnosing speech disorders in children]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 19. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykhohohiia*, no. 14, pp. [in Ukrainian].

2. Bondar, V. (2003). Intehratsiia ditei z obmezhenymy psykhozichnymy mozhlyvostiamy v zahalnoosvitni zaklady: za i proty [Integration of children with limited psychophysical abilities into general education institutions: pros and cons]. *Defektolohiia*, no. 3, pp. 2–5 [in Ukrainian].
3. Boriak, O. V. (2014). Do pytannia lohopedychnoi roboty z ditmy z porushenniam intelektualnoho rozvytku [To the issue of speech therapy work with children with intellectual development disorders]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Serii 19. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia*, no. 27, pp. 31–37 [in Ukrainian].
4. Verzhychovska, O. M. (2013). Teoriia i spetsialna metodyka vykhovannia ditei z vadamy movlennia: Navchalno-metodychnyi posibnyk [Theory and special methodology of educating children with speech disorders: Educational-methodological manual]. Kamianets-Podilskyi: TOV «Drukarnia Ruta», 384 p. [in Ukrainian].
5. Havrylov, O.V. (2009). Osoblyvi dity v zakladi i sotsialnomu seredovyshchi [Special children in institutions and social environment]. Kamianets-Podilskyi: Aksioma, 311 p. [in Ukrainian].
6. Dmytriieva, I. V. (2012). Teoretychnyi aspekt problemy vyvchennia uchniamy spetsialnoi shkoly linhvistychnykh katehorii [Theoretical aspect of the problem of studying linguistic categories by special school students]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 19. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia*, no. 22, pp. 65–69 [in Ukrainian].
7. Kovalchuk, Zh.M. (2017). Stanovlennia ta rozvytok spetsialnoi osvity v Ukraini: istorychnyi ohliad [Formation and development of special education in Ukraine: a historical overview]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia*, 33–32 [in Ukrainian].
8. Poroshenko, M.A. (2019). Inkluzyvna osvita: navchalnyi posibnyk [Inclusive education: a textbook]. Kyiv: TOV Ahentstvo Ukraina, 300 p. [in Ukrainian].
9. Synov, V. M. (2009). Korektsiina psykhopedahohika. Olihofrenopedahohika: pidruchnyk. Ch. 2. Navchannia i vykhovannia ditei [Corrective psychopedagogy. Oligophrenopedagogy: textbook. Part 2. Education and upbringing of children]. Kyiv: Vydvo NPU imeni M. P. Drahomanova, 224 p. [in Ukrainian].
10. Taranchenko, O.M., Naida, Yu.M. (2012). Dyferentsiiovane vykladannia v inkluzyvnomu klasi: navchalno-metodychnyi posibnyk [Differentiated teaching in an inclusive class: an educational-methodological manual] (Edited by Kolupaieva A.A.). Kyiv: Vydavnycha hrupa «A.S.K.», 124 p. (Series «Inclusive education») [in Ukrainian].
11. Sheremet, M. K. (2013). Fiziolohichni i psykholohichni peredumovy movlennievoho rozvytku ditei u normi i patolohii [Physiological and psychological preconditions of speech development in children in norm and pathology]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 19. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia*, no. 23, p. 299 [in Ukrainian].
12. Honchar, L., Derkachova, O., Shakhrai, V., Saienko, V., Hladoshchuk, O., & Voropayeva, T. (2021). Formation of psychological readiness of the teacher to implement information and communication technologies in professional activities. *International Journal of Education and Information Technologies*, 15(38), pp. 364–371.
13. Kolupayeva, A., Taranchenko, O., Danilavichute, E. (2014). Special Education Today in Ukraine, in Anthony F. Rotatori, Jeffrey P. Bakken, Sandra Burkhardt, Festus E. Obiakor, Umesh Sharma (Eds.) *Special Education International Perspectives: Practices Across the Globe (Advances in Special Education, Volume 28)*. Emerald Group Publishing Limited, pp. 311–351.
14. Boriak, Oksana (2015). Language and Speech Functional System under Development Pathologies (Mental Retardation). *International Journal of Pedagogy Innovation and New Technologies*, Vol. 2, No. 1, pp. 69–75.